

NIEUWSBRIEF NO. 40

Maart 2004

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe

Secretariaat:
Hester Heinemeijer
Anserweg 8
7975 PB Uffelte
(0521)351057

FLORON-coördinator:
Ben Hoentjen
Felland 50
9755 TC Onnen
(050)4061990 (thuis)
(0592)365509 (werk)
email: benhntjn@amazed.nl

In deze Nieuwsbrief	blz
Van de redactie	1
Draadgentiaan en Dwergbloem terug in Drenthe	2
Bleekgele droogbloem in de Hondstong	9
Hoe staat het met de Geelsterren in Drenthe?	10
Van planten en sterren	12
Oosterboer klopt de Drentse Aa	14
FLORON project bedreigde soorten: resultaten 2003	18
Excursies WFD 2004	26
FLORON nieuws	28
WFD meetnet 2003	28
WFD bestuur	31

Van de redactie

Is het toch nog weer eind maart geworden voor deze Nieuwsbrief op de post kan! Maar de inhoud maakt hopelijk het lange wachten een beetje goed. Vanzelfsprekend is er het relaas (van Marcel Hospers) over de herontdekking van Draadgentiaan en Dwergbloem in Drenthe. Het verslag van Peter Venema over de flora in zijn meetnethok in de wijk Oosterboer (Meppel) met meer dan 500 soorten roept hopelijk de nodige reacties op, die in een volgende nieuwsbrief een plekje kunnen krijgen. De stelling is:

al die exoten horen er ook bij! (of toch niet?). Els Heyman doet verslag van de vondst van Bleekgele droogbloem in de Hondstong: een goed voorbeeld doet goed volgen.!

Omdat deze nieuwsbrief al zo dik is besluiten we dit redactioneel stukje met de verheugende mededeling dat de webstek van de WFD/FLORON District Drenthe sinds de opening 560 keer is bezocht. Voor wie dat nog nooit deed: je vindt er alle informatie over de WFD, over de excursies van 2004, je kunt er je bijzondere waarnemingen kwijt, er worden bijzondere vondsten, vaak met foto's, gemeld en er staan inmiddels, met deze mee, drie nieuwsbrieven op. Kortom, via www.home.zonnet.nl/florondrenthe blijf je op de hoogte van wat er floristisch in Drenthe te beleven valt en hoef je niet te wachten tot de volgende nieuwsbrief verschijnt. Bovendien kun je vandaar zo bij www.floron.nl binnenwippen (en omgekeerd).

En nu op naar de Geelsterren voor ze zijn uitgebloeid....

Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) en Dwergbloem (*Anagallis minima*) na ruim 50 jaar terug in Drenthe

Marcel Hospers

Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) en Dwergbloem (*Anagallis minima*) op het Eexterveld. Foto: Bert Blok

WFD bestuur

Ben Hoentjen

voorzitter en FLORON-coördinator

Felland 50, 9755 TC Onnen, 050-4061990 email: benhntjn@amazed.nl

Hester Heinemeijer

secretariaat

Anserweg 8, 7975 PB Uffelte, 0521-351057

Jan van Ginkel

penningmeester

Oranjekanaal NZ 51, 9441 TZ Orvelte, 0593-322223 email:

fam.v.ginkel@planet.nl

Eef Arnolds

lid dagelijks bestuur

Holthe 21, 9411 TN Beilen, 0593-523645

Bert Blok

webmaster

Duinstraat 22, 9494 RP Yde, 050-3137090 email:

florondrenthe@zonnet.nl

Walter ten Klooster

bestuurslid

Nieuwe Oostersestraat 28, 4331 TE Middelburg

Koos Roggeveld

bestuurslid

Taxuslaan 14, 7875 EA Exloo, 0591-549566

Joop Verburg

bestuurslid

Waardeel 4, 7921 WG Zuidwolde, 0528-373131

Yzaak de Vries

bestuurslid

Zuidlaarderweg 29, 9756 CG Glimmen, 050-4062192

Al 25 hokken gereserveerd voor 2004!

Zoals uit het kaartje met de stand van zaken (figuur 1) valt af te lezen zijn er voor 2004 alweer heel wat hokken besproken. Maar om in 10 jaar rond te komen zouden jaarlijks rond 50 hokken aan de beurt moeten komen. Uit het kaartje blijkt ook dat er nog volop keus is aan meetnethokken, dus wat let je ook een hok te adopteren? Om een indruk te krijgen van het doel van het meetnet en de resultaten die het oplevert verwijs ik nog eens naar het verslag van Eef Arnolds over de uitkomsten van de in 2001 en 2002 opnieuw onderzochte hokken in Nieuwsbrief 39 (april 2003).

Nieuwe medewerkers aan dit WFD-project kunnen zich bij mij aanmelden en ontvangen zo spoedig mogelijk een handleiding, een kaartje van het uitgekozen hok, een FLORON-streeplijst (naar keuze met wetenschappelijke of Nederlandse namen), FLORON-Rode lijstformulieren en natuurlijk een overzicht van uit het hok bekende soorten. De handleiding kan ook vanaf de website van de WFD (www.home.zonnet.nl/florondrenthe) binnen gehaald worden. Aanmelden kan ook per e-mail op benhntjn@amazed.nl.

Lilliputters

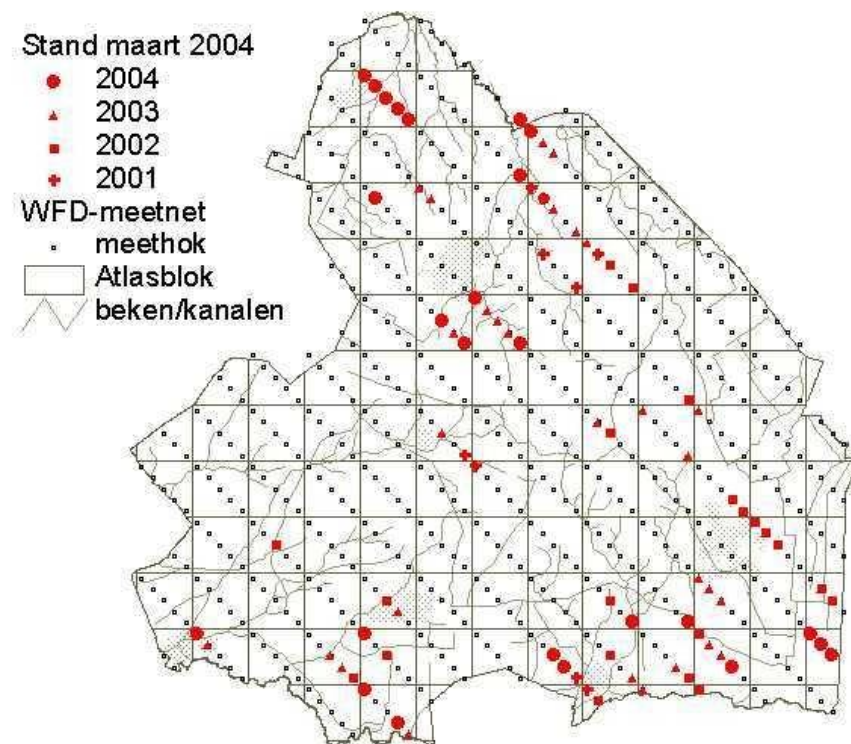
In het weekeinde van 23 augustus 2003 organiseerden de Landelijke Jongeren van de KNNV een kamp in Anderen, 10 km ten oosten van Assen. Op zaterdag nam ik deel aan een vlinderexcursie in het Eexterveld (km-hok 243-559) waarop o.a. de oranje luzernevlinder en de bruine vuurvlinder werden waargenomen. Omdat ik daardoor een groeiplaats van zonnedaauw had gemist, ben ik naar die locatie teruggelopen. Tot mijn verrassing vond ik hier tussen de Kleine zonnedaauw (*Drosera intermedia*) ook Dwergbloem (*Anagallis minima*), de op een na kleinste bloeiende landplant* van de Nederlandse flora (Weeda e.a., 1988). Geen wonder dus dat de andere excursiegangers deze lilliputters over het hoofd hadden gezien. Met de Draadgentiaan-associatie (*Cicendietum filiformis*) van het Dwergbiezen-verbond (*Nanocyperion flavescens*, Schaminee e.a., 1998) in het achterhoofd ging ik op de knieën en vond een halve meter verder de eerste tien draadgentianen, nog geen halve cm groot! Leuke dingen komen nu eenmaal vaak niet alleen. Vijftig meter verder was nog een groeiplaats, waar ik o.a. een exemplaar vond met vier uitgebloeide bloemen en twee bloemknoppen. Ik heb geen bloeiende exemplaren gezien. De vindplaatsen waren in overeenstemming met de literatuur: zonnige, vochtige open plaatsen in de vegetatie. In het Eexterveld liggen deze in een laagte die door grote grazers wordt opgehouden. Behalve door Kleine zonnedaauw werden ze o.a. vergezeld door Borstelbies (*Isolepis setacea*) en Knolrus (*Juncus bulbosus*). Beide soorten worden zowel door Weeda e.a. (1988) als door Westhoff e.a. (1973) vermeld als begeleiders. Hoewel Kleine zonnedaauw in de door Annie Vos en Bert en Esther Blok op 24 augustus gemaakte opname ontbreekt (tabel 1), geeft deze een goede indruk van vegetatie waarin beide 'pionierplanten van matig voedselarme, vochtige grond' (oecologische groep 2 in de Atlas van de Drentse flora) groeiden.

Tabel 1: Vegetatiesamenstelling op groeiplaats van Draadgentiaan en Dwergbloem

Eexterveld, augustus 2003. Opname Annie Vos, Bert en Esther Blok
 kA = kensoort Draadgentiaan-Associatie; dA = differentiërende soort associatie
 dS = differentiërende soort sub-associatie; b = begeleidende soort;
 o = overige soort (indeling naar Schaminee e.a., 1998), UFKN40 en UFKN90:
 zie tabel 2. RL2000: Rode Lijst 2000 (Van der Meijden e.a., 2000)
 zl = zaailing

Jaar	2003			UFKN40	UFKN90	RL2000
Maand	8					
Dag	24					
X-coördinaat	243.335					
Y-coördinaat	559.055					
Opp. proefvlak (m ²)	1.00					
Aantal soorten	17					
kA <i>Anagallis minima</i>	+ Dwergbloem	5	3	BE-14		
kA <i>Cicendia filiformis</i>	+ Draadgentiaan	5	2	BE-14		
kA <i>Isolepis setacea</i>	+ Borstelbies	6	6			
dA <i>Carex oederi s. oederi</i>	+ Dwergzegge	6	5			
dA <i>Ranunculus repens</i>	+ Kruidende boterbloem	9	9			
dS <i>Juncus bulbosus</i>	+ Knolrus s.s.					
dS <i>Juncus effusus</i>	+ Pitrus	9	9			
dS <i>Leontodon autumnalis</i>	+ Vertakte leeuwetand	9	9			
dS <i>Potentilla anserina</i>	+ Zilverschoon	9	9			
dS <i>Ranunculus flammula</i>	+ Egelboterbloem	8	8			
b <i>Carex panicea</i>	+ Blauwe zegge	8	7			
b <i>Euphrasia stricta</i>	+ Stijve ogentroost	8	6	GE-16		
b <i>Lotus pedunculatus</i>	+ Moerasrolklaver	9	9			
o <i>Betula pubescens</i>	zl + Zachte berk	7	7			
o <i>Persicaria mitis</i>	+ Zachte duizendknoop	7	8			
o <i>Salix aurita</i>	+ Geoorde wilg	8	8			
o <i>Salix repens</i>	+ Kruidwilg	8	8			

nieuwe soorten. Per saldo betekent dit een achteruitgang van 20 soorten per hok! Omdat precies bekend is welke soorten hij in 2003 miste, probeert Ruud in 2004 zekerheid te krijgen over de vraag of hij ze toch over het hoofd heeft gezien of dat ze écht verdwenen zijn. Behalve Peter Venema en Ruud de Koning hebben in 2003 aan dit project megewerkt: Paul Gelderloos, Els Heijman, Roel Hoving, IVN/KNNV-plantenwerkgroep ZO-Drenthe (Winnie Gerbens, Willem Spee, Ger Spoek, Tineke Geerinck, Annie Rocks, Koos Roggeveld, Ron Soenveld), Ali Klinkhamer, Kina Mekkes- De Jonge, Janny Oudega-Schokker, Bert Oving, Jan Schreurs, Harm Tjepkema, Joop Verburg, Piet Vogelzang en Gezienus Vos. Bovendien werden twee meethokken tijdens een WFD-excursie (deels) geïnventariseerd. Van enkele medewerkers zijn de gegevens van 2003 nog niet binnengekomen. Graag wil ik hen oproepen dit alsnog zo gauw mogelijk te doen.

Figuur 1: Stand van zaken van het veldwerk voor het WFD-meetnet, maart 2004

FLORON-nieuws

Ben Hoentjen

Er gloort enig licht tussen de donkere wolken boven FLORON, maar de financiële problemen, ontstaan door de bezuinigingen bij LNV, zijn nog niet opgelost en ontslag voor enkele medewerkers dreigt nog steeds. Mede hierdoor is er in 2004 geen kaderkamp, maar René van Moorsel en Otto Zijlstra hebben een alternatief kamp georganiseerd in Osnabrück in het weekend van 25-27 juni. In het helaas verlate voorjaarsnummer van Gorteria, dat ook aan alle actieve WFD-medewerkers wordt toegezonden, kan men hierover nadere gegevens vinden. Dat geldt ook voor de verschillende inventarisatieweekenden, die dit jaar gehouden worden op Tholen (4 t/m 6 juni), op Wieringen (6 t/m 8 augustus) en Zuid-Limburg (26 t/m 29 augustus).

Net als voorgaande jaren staat in het voorjaarsnummer van Gorteria weer het overzicht van alle excursie in de verschillende FLORON-districten.

Uiteraard is alle informatie ook te vinden op www.floron.nl

Zoals elders in deze Nieuwsbrief uitgebreider vermeld wordt het Bedreigde Soorten Project (inmiddels aangeduid als BSP) in 2004 voortgezet na de geslaagde eerste proeve in 2003.

Het Witte gebieden project gaat het laatste seizoen in met vooral nogal wat werk aan de winkel in Friesland, Flevoland, Ost-Brabant en Noord-Limburg. Wie daaraan nog een laatste steentje wil bijdragen kan contact opnemen met de betreffende districtcoördinatoren (zie komende Gorteria of op www.floron.nl)

WFD-meetnet in 2003: 31 kilometerhokken uitgekamd

Ben Hoentjen

Het meetnetproject van de WFD, dat in 2001 van start ging, is in 2003 goed op stoom gekomen. Er werden het afgelopen jaar net zoveel kilometerhokken onderzocht (31) als in de beide voorafgaande jaren samen (9 in 2001, 22 in 2002). Opnieuw een kilometerhok uitspitten op aanwezige soorten, met als leidraad de soortenlijst op basis van de gegevens van de Atlas van de Drentse flora, blijkt voor menigeen aanstekelijk te werken. Het verslag van Peter Venema over zijn ervaringen in kilometerhok 211-523 elders in deze Nieuwsbrief is daar een mooi voorbeeld van. Ook Ruud de Koning heeft zich vorig seizoen in het Drentse Aa gebied uitgeleefd in vier kilometerhokken, die hij voor de atlas in 1984 en 1985 ook inventariseerde.

In deze beekdalhokken zijn volgens de atlas gemiddeld 290 soorten per hok gevonden. Tijdens zijn vier ronden vond hij er daarvan gemiddeld 50 niet terug (17,4%). Daartegenover staat een score van gemiddeld 30

Achteruitgang in de twintigste eeuw

In de eerste helft van de vorige eeuw kon men deze soorten nog regelmatig tegenkomen (tabel 2) o.a. op drooggevallen oevers van plasjes, afgeplagde plekken, vochtige paadjes en langs karrensporen (Mennema e.a., 1985). Zo noemt bijvoorbeeld Heukels (1929) Draadgentiaan dan nog vrij algemeen op lage hei- en veengrond en vochtige zandgrond. Nederland vormde toen een noordelijk bolwerk in haar areaal en in Twente was de soort zelfs algemeen te noemen. Dwergbloem was ook in die tijd al veel zeldzamer (tabel 2). Door bekende oorzaken als ontginning, ontwatering en eutrofiëring zijn Draadgentiaan, Dwergbloem en andere kensoorten van het Dwergbiezen-verbond in de tweede helft van de afgelopen eeuw sterk achteruit gegaan en zijn daarmee een symbool van de verarming van de Nederlandse flora in die periode (tabel 2). Vooral voor Draadgentiaan kwam de klap hard aan: in Nederland nam het voorkomen van deze soort af van 141 uurhokken in de eerste helft van de twintigste eeuw tot 4 in de periode 1975-1993. Een achteruitgang van meer dan 97%!

In Drenthe zien we dezelfde trend: vòòr 1950 nog gezien in 16 uurhokken, maar nadien in geen enkel meer. De landelijke achteruitgang van Draadgentiaan is forser dan van Dwergbloem, die ook vòòr 1950 al minder voorkwam. Dwergbloem is in Drenthe altijd een zeldzaamheid geweest (Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999; tabel 2).

Tabel 2: Voorkomen en Rode lijst-status van Draadgentiaan en Dwergbloem in Drenthe en Nederland, vòòr en na 1950, op basis van het aantal uurhokken.

UFD = uurhokfrequentie Drenthe vòòr (<50) resp. na (>50) 1950 (Bron: WFD, 1999)

UFKN = uurhokfrequentieklasse Nederland (Bron: Biobase 2003)

	Drenthe		Nederland				
	UFD < 50	UFD > 50	UFKN 1940	UFKN 1990	Aantal uurhokken 1950 (1902-1949)	Aantal uurhokken 1980 (1975-1993)	Rode lijst
Draadgentiaan	16	0	5	2	172 (141)	19 (4)	1
Dwergbloem	5	0	5	3	137 (89)	37 (17)	2

Recent voorkomen in Drenthe en Twente: discussie

Terwijl beide soorten na 1950 in Drenthe nergens meer opdoken, was Draadgentiaan in het zuidelijk van Drenthe gelegen FLORON-district Twente sinds 1989 al een aantal keren weer gevonden. Daarbij vallen vooral de locaties buiten de natuurgebieden op: midden in stedelijk of dorpsgebied. Horsthuis (1997) zegt hierover: "Naar aanleiding van een nieuwe groeiplaats van Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) op een industrieterrein in Enschede en de belangstelling die deze vegetatie bij zowel (Twentse) floristen als plantensociologen geniet, leek het een goede zaak de (nieuwe) vondst van deze bijzondere nanovegetatie in het rijtje van nieuwe groeiplaatsen te zetten. Kenmerkend voor de nieuwe lokaties is dat ze alle vrij recent door graafwerkzaamheden, al dan niet bewust, gecreëerd zijn en eigenlijk niet in natuurgebieden liggen. Terreinen waar in de afgelopen vijf jaar groeiplaatsen met Draadgentiaan gevonden zijn liggen verspreid over Twente: de ijsbaantjes van Haarle en Losser, een poel in het Voltherbroek, het natuurontwikkelingsgebied 't Groener bij Stroothuizen, een zandwinning bij Sibculo en het industrieterrein de Marssteden bij Enschede. Daarnaast was Draadgentiaan al bekend in een aantal natuurgebieden, onder andere Punthuizen, Lemselermaten en Boddenbroek."

In augustus 2003 kon voor Twente de zestiende vondst sinds 1989 aan de lijst worden toegevoegd, toen Corry Abbink ongeveer 30 draadgentiaanplanten in het natuurontwikkelingsgebied Nijhuis (km-hok 268-485) vond (Floristische Werkgroep Twente en FLORON Twente, 2003). Deze toename van het aantal vindplaatsen van Draadgentiaan en andere soorten van 'kruidvegetaties op natte, voedselarme, zwakzure bodem' past in het door Groen e.a. (1997) geconstateerde voorzichtig herstel van verschillende vertegenwoordigers uit deze oecologische groep, die met name profiteren van het ontstaan van geschikte milieus binnen natuurontwikkelingsprojecten.

Mogelijk betekent de vondst op het Eexterveld in augustus 2003 ook het begin van de terugkeer van Draadgentiaan in Drenthe. Opmerkelijk is dat zowel deze soort als Dwergbloem vóór 1950 niet uit deze omgeving bekend is (Mennema e.a., 1985; figuur 1). Ook al lijkt 'het plotseling en onverwacht verschijnen van deze plantjes op vers blootgekomen grond' in het Eexterveld te bevestigen dat het met de zaadverspreiding van Draadgentiaan wel goed zit of dat de zaadvoorraad in de bodem nog aanwezig was (Weeda e.a., 1988), toch rijst de vraag wat hier de bron van het zaad was. Omdat voor de kieming van Draadgentiaan behalve specifieke vochtomstandigheden nogal wat warmte nodig is (Weeda e.a., 1988), heeft het extreem warme, droge en zonnige weer in 2003 mogelijk een rol gespeeld bij de terugkeer van deze soort. De zomer van 2003 was, na die van 1947, de warmste van de 20e eeuw met de meeste warme dagen en de minste neerslag sinds 1901 (Sluijter, 2003). Ook Zijlstra

Excursie Zuidwolde, 14 juni 2003

Foto: Ben Hoentjen

Excursies Werkgroep Florakartering Drenthe/ FLORON-district 5 Drenthe in 2004.

Nadere inlichtingen over de excursie en voor maken van afspraken over vervoer naar het vertrekpunt: Hester Heinemeijer (0521-351057) of Ben Hoentjen (050 – 4061990 (thuis) / 0592-365509 (werk) / per e-mail benhtjn@amazed.nl).
Kijk ook op www.home.zonnet.nl/florondrenthe voor uitgebreide informatie over de excursie en de gebieden.

Zaterdag 15 mei

Hunzedal: Duunsche landen en andere natuurontwikkelingsgebieden
Verzamelen om 10 uur in Café-restaurant 't Keerpunt, Oostermoer 1 in Spijkerboor.

Zaterdag 12 juni

Eexterveld: welke floristische verrassingen heeft dit natuurontwikkelingsgebied met de bovenloop van het Scheebroekerloopje nog meer in petto?
Verzamelen om 10 uur bij de boerderij van de familie Alberts, Oldend 7, Anderen (0592-242944)

Zaterdag 26 juni

Boerenveensche plassen en bovenloop Oude diep
Verzamelen om 10 uur in stationrestaurant Hogeveen.

Zaterdag 11 september

Noordelijk deel van het Hijkerveld (Noorderveld, Laaghalerveld)
Verzamelen bij de schaapskooi, te bereiken vanuit Hijken (volg bordjes 'schaapskooi' in nw-richting)

(1991) geeft aan dat in Twente droge, warme jaren zoals 1990 een gunstige invloed hebben op het vinden van soorten uit het Dwergbiezenverbond. Omdat het vrij recent ontgraven deel van het Eexterveld waar beide soorten gevonden werden, tot nu toe niet werd meegenomen bij de jaarlijkse monitoring van Rode lijstsoorten (o.a. Spaanse ruiter, Klokjesgentiaan, Beenbreek, Witte en Bruine snavelbies en Klein glidkruid) is het niet uitgesloten dat Dwergbloem en Draadgentiaan ook hier al langer aanwezig waren.

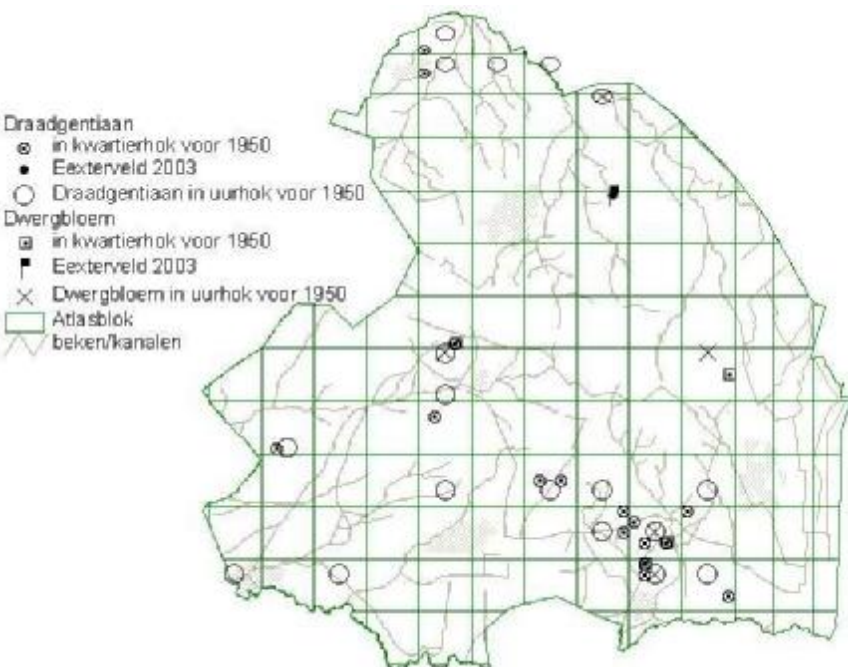
Ondanks het pessimisme in de Atlas van de Drentse flora zijn beide soorten dus toch vrij snel weer teruggevonden, hoewel niet op de voorspelde plaats: 'kale oevers van een nieuw gegraven plas binnen een natuurontwikkelingsproject'. Deze vondsten tonen aan dat het ook in Drenthe loont om in de daarvoor geschikte gebieden kleine planten goed te bekijken, want deze dwergsoorten worden makkelijk over het hoofd gezien.

* Het Mosbloempje (*Crassula tillaea*) is de kleinste bloeiende landplant en Wortelloos kroos (*Wolffia arrhiza*) is met een doorsnede van 0.5 mm tot 1.5 mm de kleinste van de hogere planten van Europa.

Literatuur

- Ø Biobase in: Natuurcompendium 2003. Natuur in cijfers. CBS, RIVM en Stichting DLO. (www.natuurcompendium.nl)
- Ø Horsthuis, M.A.P. , 1997: Over een nieuwe groeiplaats van Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) in Twente. Nieuwsbrief FLORON-FWT 16. (www.fwtfloron.nl)
- Ø Floristische Werkgroep Twente en FLORON Twente, 2003: Vondsten 2003. (www.fwtfloron.nl)
- Ø Groen, C.L.G., H. Duistermaat, A.J.J. Lemaire, R. van der Meijden, Th. M.F. Pterboers & W.J. van der Slikke, 1997: Hogere planten. In: Jaarboek Natuur 1997 (p. 43-61). Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF), Wageningen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Ø Heukels, H., 1929: Geïllustreerde schoolflora voor Nederland (p. 641 en p. 653). P. Noordhoff, Groningen
- Ø Meijden, R. van der, B. Odé, C.L.G. Groen, J.-P.M. Witte & D. Bal, 2000: Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode lijst. Gorteria 26-4: 85-208.
- Ø Mennema, J., A.J. Quené & C.L. Plate, 1985: Atlas van de Nederlandse Flora deel 2: Zeldzame en vrij zeldzame planten (p. 61 en p. 115). Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- Ø Schaminee, J.H.J., E.J. Weeda & V. Westhoff (1998): De vegetatie van Nederland. Deel 4. Plantengemeenschappen van de kust en van binnenlandse kustmilieus. Opulus Press. Uppsala/Leiden.

- Ø Sluijter, R. (2003): Zomer 2003 (juni, juli, augustus) zeer warm, zeer zonnig en zeer droog. Zomer bij warmste in ruim honderd jaar. (www.knmi.nl).
- Ø Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1988: Nederlandse Ecologische flora: wilde planten en hun relaties 3 (p. 71 en p. 86-87). IVN i.s.m. VARA en VEWIN.
- Ø Werkgroep Florakaractering Drenthe (WFD), 1999: Atlas van de Drentse Flora (p.36, p. 82-83, p. 86, p. 261, p. 262, p. 753 en p. 757). Schuyt & Co, Haarlem
- Ø Westhoff, V., P.A. Bakker, C.G. van Leeuwen, E.E. van der Voo & I.S. Zonneveld, 1973: Wilde planten, flora en vegetatie in onze natuurgebieden. Deel 3: de hogere gronden (p. 160). Natuurmonumenten.
- Ø Zijlstra, O.G., 1991: De zomer van 1990. Nieuwsbrief FLORON-FWT. (www.fwtfloron.nl)

Figuur 1: De verspreiding van Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*) en Dwergbloem (*Anagallis minima*) in Drenthe vòòr 1950 op basis van FLORIVON- kwartierhokgegevens (Rijksherbarium Nederland/FLORON. Leiden) en Mennema e.a. (1988).

Literatuur

- Ø Dekker, H., A. Henckel & M. Perdeck, 2002: Weer nieuwe vondsten van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe! Werkgroep Florakaractering Drenthe, Nieuwsbrief no. 36: 9-10.
- Ø Meijden, R. van der, B. Odé, C.L.G. Groen, J.-P.M. Witte & D. Bal, 2000: Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode lijst. *Gorteria* 26(4): 85-208.
- Ø Meijden, R. van der, W.J. Holverda, R.C.M.J. van Moorsel & W.J. van de Slikke, 2003: Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2001 en 2002. *Gorteria* 29(5): 134-154.
- Ø Rossenaar, A.-J. en C.L.G. Groen, 2003: Veranderingen in het Landelijk Meetnet Flora-Aandachtsoorten. *Gorteria* 29(1/2): 22-28.
- Ø Zanten, I. van & H. Dekker, 1995: Sparen voor later. Onderzoek naar voorkomen, bedreiging en beheer van zeldzame plante- en insectesoorten in Drenthe. Project Actieprogramma genetisch kapitaal Drenthe. Ministerie van LNV, Directie Noord, Assen/ LB&P ecologisch advies BV, Assen.
- Ø Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1987: Nederlandse oecologische flora: wilde planten en hun relaties 2 (p.204-205). IVN i.s.m. VARA en VEWIN.
- Ø Werkgroep Florakaractering Drenthe (WFD), 1999: Atlas van de Drentse Flora. Schuyt & Co, Haarlem

Tabel 1: Lijst van soorten Bedreigde soorten-project 2004

*1 EB = ernstig bedreigd; BE = bedreigd; KW = kwetsbaar; GE = gevoelig. De getallen verwijzen naar de noten bij tabel 4: Rode lijst 2000 in (Van der Meijden e.a., 2000)

*2 meldingen in FLORBASE in de periode 1975-2002

*3 aantal km-hokken in Drenthe volgens de Atlas van de Drentse flora (Werkgroep Florakaractering Drenthe, 1999), op basis van gegevens tussen 1970-1995.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	RL2000 *1	Nederland *2	Drenthe *3
1 Alyssum alyssoides	Bleek schildzaad	BE-9	21	0
2 Calepina irregularis	Kalkraket	BE-9	6	0
3 Campanula glomerata	Kluwenklokje	BE-9	8	0
4 Carduus tenuiflorus	Tengere distel	EB-13	3	0
5 Carex digitata	Vingerzegge	BE-9	11	0
6 Carex hostiana	Blonde zegge	BE-14	90	8
7 Centaurea calcitrapa	Kalketrip	EB-13	2	0
8 Cephalanthera longifolia	Wit bosvogeltje	BE-9	1	0
9 Cicendia filiformis	Draadgentiaan	BE-14	36	0
10 Cirsium acaule	Aarddistel	EB-13	27	0
11 Coeloglossum viride	Groene nachtorchis	BE-9	4	0
12 Cystopteris fragilis	Blaasvaren	BE-9	37	0
13 Dianthus armeria	Ruige anjer	BE-10	67	0
14 Diphasiastrum tristachyum	Kleine wolfsklauw	EB-13	16	4
15 Drosera longifolia	Lange zonnedaauw	EB-13	5	7
16 Epipactis palustris	Moeraswespenorchis	KW-7	379	7
17 Eriophorum gracile	Slank wollegras	EB-13	16	0
18 Euphorbia palalias	Zeewolfsmelk	KW-5	45	0
19 Filipendula vulgaris	Knolspirea	EB-13	1	0
20 Gentianella amarella	Slanke gentiaan	KW-5	43	0
21 Gentianella campestris	Veldgentiaan	EB-13	12	0
22 Geum rivale	Knikkend nagelkruid	EB-13	24	0
23 Goodyera repens	Dennenorchis	GE-1	46	2
24 Gratiola officinalis	Genadekruid	EB-13	3	0
25 Gymnadenia conopsea	Grote muggenorchis	EB-13	30	0
26 Neottia nidus-avis	Vogelnestje	EB-13	12	0
27 Orchis mascula	Mannetjesorchis	EB-13	30	0
28 Orchis militaris	Soldaatje	BE-9	23	0
29 Orchis purpurea	Purperorchis	KW-5	24	0
30 Parnassia palustris	Parnassia	KW	219	9
31 Platanthera chlorantha	Bergnachtorchis	KW-5	30	0
32 Cirsium dissectum	Spaanse ruiter	KW-15	380	24

Bleekgele droogbloem (Gnaphalium luteo-album) in de Hondstong (km-hok 234-569)

Els Heijman, namens de Plantenwerkgroep van de KNNV Assen

De leden van de Plantenwerkgroep van de KNNV Assen gaan elk seizoen regelmatig met elkaar op stap naar floristisch interessante gebieden. En die zijn er gelukkig nog genoeg in Drenthe! Zo bezochten wij op de avond van 5 augustus 2003 het gebied de Hondstong in de buurt van Yde. Het gebied is in beheer bij Het Drentse Landschap.

Het was weer zo'n zwoele, prachtige zomeravond. Via de ingang aan de Veenweg gingen we het gebied in. We troffen een groot aantal leden van de Juncus-familie aan (uiteraard met pitrus voorop) en bogen ons diep door de knieën voor ronde en kleine zonnedaauw. Ook het dwergvlas, die zoals bekend hier massaal voorkomt, stond nog volop in bloei. Het regelmatig vertakte plantje was op sommige plaatsen bodembedekkend aanwezig, eenmaal op je netvlies zag je het overal staan.

Op de rand van een vochtige, lage en open plek zagen we een groot aantal opvallend viltig ogende planten met hier en daar een bloeistengel die nog in bloei moest komen. Met behulp van de Heukels' Flora konden we duidelijk vaststellen dat de bladeren een half-stengelomvattende voet hadden en dat de bladrand zich langs de stengel voortzette als een kort lijstje. Voor de meesten van ons was dit de eerste kennismaking met de bleekgele droogbloem. De Nederlands Oecologische Flora (deel 4, p. 49, Weeda e.a., 1991) beschrijft de plant als een lage tot middelhoge, wit zijdeachtig tot viltig behaarde, een- of tweejarige, wellicht soms kortlevend-overblijvende zomer- en herfstbloeiër. Aan de top van hoofd- en zijstengels staan de hoofdjes in vrijwel onbebladerde kluwens. Het omwindsel is geelwit en glanzend, de bloemen zijn roodachtig geel. Behalve door de wind worden de nootjes waarschijnlijk ook door vogels verspreid. Uit de Atlas van de Drentse Flora (1999) blijkt dat bleekgele droogbloem in 11 km hokken in Drenthe gevonden is. Ook landelijk gezien is het de zeldzaamste uit het geslacht Gnaphalium. Van oudsher groeit ze met name in duinvalleien. In het binnenland wordt bleekgele droogbloem beschreven als een onbestendige verschijning. De standplaatsen blijken vrij uiteenlopend van aard te zijn en het is niet duidelijk door welke oorzaak de soort nogal zeldzaam is.

Bij navraag bij het Drentse Landschap bleek deze soort nog niet eerder te zijn gerapporteerd voor dit gebied. Bert Blok ontdekte op 19 oktober nog een tweede groeiplaats met meer dan 100 exemplaren van bleekgele droogbloem in de zuidwesthoek, vlak aan de Veenweg. De Florawerkgroep IVN Zuidlaren heeft de soort in 2003 ook op het Eexterveld in groten getale aangetroffen. Wellicht heeft de prachtige maar ook droge zomer van 2003 een bijdrage geleverd aan dit plotselinge verschijnen van bleekgele droogbloem.

Hoe staat het met.....de Geelsterren in Drenthe?

Ben Hoentjen

Begin maart 2003 verscheen de aardige brochure 'Geelsterren in Gelderland' van de afdeling Landelijk gebied van de provincie Gelderland, geschreven door Louis-Jan van den Berg en Benno te Linde, de auteurs achter de ook rond die tijd gepubliceerde Atlas van de Flora van Oost-Gelderland. In Gelderland was het, net als in Drenthe, ten tijde van de MKZ-crisis in het voorjaar van 2001 verboden om agrarisch gebied en natuurterreinen te inventariseren. De provinciale veldmedewerkers hebben toen echter van de nood een deugd gemaakt en hun aandacht verlegd naar de voorjaarsflora van bijzondere standplaatsen daarbuiten, zoals particuliere tuinen, buitenplaatsen, wegbermen, begraafplaatsen en kerkhoven. Ze namen onder meer de gelegenheid te baat om de actuele verspreiding van de in Gelderland voorkomende Geelstersoorten (Akkergeelster (*Gagea villosa*), Weidegeelster (*G. pratensis*) en Bosgeelster (*G. lutea*)) zo volledig mogelijk in kaart te brengen. In 'Geelsterren in Gelderland' is het resultaat van hun speurtochten naar deze alleen in het vroege voorjaar te vinden, zelden bloeiende soorten gepresenteerd, onder meer in inzichtelijke verspreidingskaartjes en heldere teksten. Uiteraard wordt de actuele verspreiding vergeleken met de vroegere (voor en na 1950 op basis van de Atlas van de Nederlandse flora, Mennema e.a. 1985). Bovendien zijn in het boekje aanbevelingen opgenomen voor het beheer en behoud van de nog aanwezige populaties. De bij elk van de soorten opgenomen illustratieve foto van uitgegraven, verse exemplaren maakt dit boekje extra waardevol. Bladerend en lezend in 'Geelsterren in Gelderland' kwam bij mij de vraag op hoe het eigenlijk met onze Geelsterren staat. En omdat het nog redelijk vroeg in het seizoen is, moeten Bosgeelster en Schedegeelster (*Gagea spathacea*) nog wel te vinden zijn. Uit de verspreiding van deze soorten binnen Drenthe (figuur 1) blijkt dat daarvoor vooral een wandeling op de flank van de Hondsrug bij Gieten, rond Roden of in het Drentse Aa – gebied de meeste kans op succes biedt. En als je dan toch een groeiplaats gevonden hebt, noteer dan even de plek, maak zo mogelijk een schatting van het aantal 'sprietten' of de oppervlakte en noteer ook of er bloeiende planten aanwezig zijn. Neem op zo'n Geelster-tocht in elk geval je flora mee, want ze zijn, zeker als ze niet bloeien lastig uit elkaar te houden. Maar zelfs als je er niet uitkomt is het doorgeven van een *Gagea*-vindplaats nuttig: volgend jaar is er hopelijk weer een kans om er achter te komen welke soort het betreft! Omdat ook in Drenthe veel groeiplaatsen binnen de bebouwde kom van dorpen of in wegbermen liggen is goede kennis van de actuele verspreiding van deze kwetsbare soorten belangrijk: te vaak verdwijnen populaties door onbekendheid of verkeerd beheer.

(Weer) meedoen?

De lijst telt, Spaanse ruiter meegerekend, 32 soorten, waarvan 8 soorten die ook in Drenthe voorkomen. Daarvan is Draadgentiaan nog maar net weer opgedoken, zoals elders in deze Nieuwsbrief valt te lezen. Dennenorchis zit de laatste jaren weer duidelijk in de lift (Dekker e.a., 2002).

Net als in 2003 kan iedereen meedoen om in 2004 zoveel mogelijk gegevens over het al dan niet meer aanwezig zijn van deze zeldzame soorten boven water te krijgen, bijvoorbeeld door bekende groeiplaatsen op te zoeken of door op voor deze soorten geschikte locaties de ogen extra goed de kost te geven. Dat kan soms onverwachte verrassingen opleveren, zoals 2003 heeft geleerd. Om ervoor te zorgen dat er geen dubbel werk gedaan wordt en om te voorkomen dat de kwetsbare groeiplaatsen niet onnodig opgezocht worden, verzoek ik iedereen die mee wil helpen, zich bij mij te melden (zie colofon).

Medewerkers ontvangen voor zover beschikbaar zo nauwkeurig mogelijke groeiplaatsopgave van vroegere meldingen en een instructie hoe en welke informatie over nog bestaande populaties van elk van deze soorten moet worden verzameld. Om ervoor te zorgen dat de gegevens op een gestructureerde manier verzameld en vastgelegd worden, zijn door FLORON hiervoor richtlijnen opgesteld. Zo moeten de waarnemingen op een Rode lijst –formulier worden aangeleverd. Uiteraard is ook de constatering dat een soort niet meer op de betreffende locatie aanwezig ('nulmeting') is van belang. Omdat de meeste groeiplaatsen in natuurgebieden liggen, zal ook een vergunning van de beheerder nodig zijn om in het terrein op zoek te gaan. Vanzelfsprekend zijn ook alle nieuwe vondsten van een van deze soorten zeer waardevol!

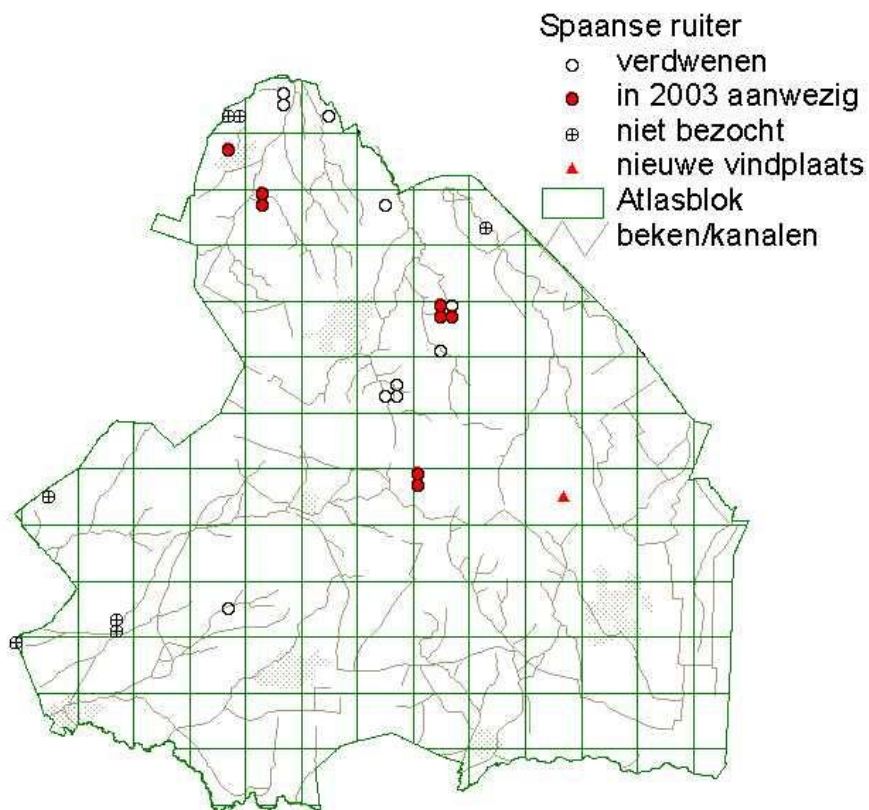
Omdat het de bedoeling is in het winterseizoen 2004-2005 de landelijke balans voor deze soorten op te maken en daarmee in de publiciteit te komen, moeten de gegevens uiterlijk 15 oktober binnen zijn. In 2003 is dat prima gelukt!

Vroege vogels

In de komende maanden zal in het radioprogramma Vroege vogels (Vara, zondagmorgen op Radio 1 van 8 tot 10) regelmatig aandacht besteed worden aan de resultaten van dit project. In januari was er reeds een uitzending op locatie over de benarde situatie van het Rozenkransje. In februari was de Schubvaren, o.a. groeiend op kademuren in Amsterdam, onderwerp van de uitzending en voor maart staat Muurbloem op het programma. Zeker is dat ook 'onze' Zweedse kornoelje vanuit de Zeijer strubben aan de beurt komt. Om te weten wanneer je daarvoor op tijd wakker moet worden om te luisteren, kun je van te voren even op www.vroegevogels.nl kijken.

Matsloot) is verdwenen (mond. med. Roelof Blaauw). Dat geldt ook voor de op aanwijzing van Hindrik Lanjouw door Jan Hein bezochte oude groeiplaatsen in het Drentse Aa-gebied (figuur 1). Ook verschillende door Jan Hein nagelopen opgaven van de Milieukartering Drenthe leverden geen positieve melding op.

Enkele km-hokken met (oude) waarnemingen zijn in 2003 niet aan de beurt gekomen. Omdat ook elders in Nederland niet alle gebieden waaruit de soort bekend is bezocht konden worden, is Spaanse ruiter weer toegevoegd aan de lijst van aandachtsoorten voor 2004 (tabel 1).

Figuur 1: De verspreiding van Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*) in Drenthe in 2003

Stuur je vondsten naar het secretariaat of via de website van de WFD op www.home.zonnet.nl/floron.

Alvast bedankt voor de medewerking en in een volgende Nieuwsbrief komen we er zeker op terug!

Literatuur

- Ø Berg, L.-J. van den & B. te Linde, 2003: Geelsterren in Gelderland. Provincie Gelderland afdeling Landelijk Gebied. Inlichtingen bij Marti Rijken (026-3599525 of mrijken@prv.gelderland.nl)
- Ø Berg, L.-J. van den & B. te Linde, 2003: Atlas van de Flora van Oost-Gelderland. Stichting de Maandag, Babberich.
- Ø Mennema, J., A.J. Quené & C.L. Plate, 1985: Atlas van de Nederlandse Flora deel 2: Zeldzame en vrij zeldzame planten (p. 153-155). Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- Ø Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD), 1999: Atlas van de Drentse Flora (p. 655-656). Schuyt & Co, Haarlem

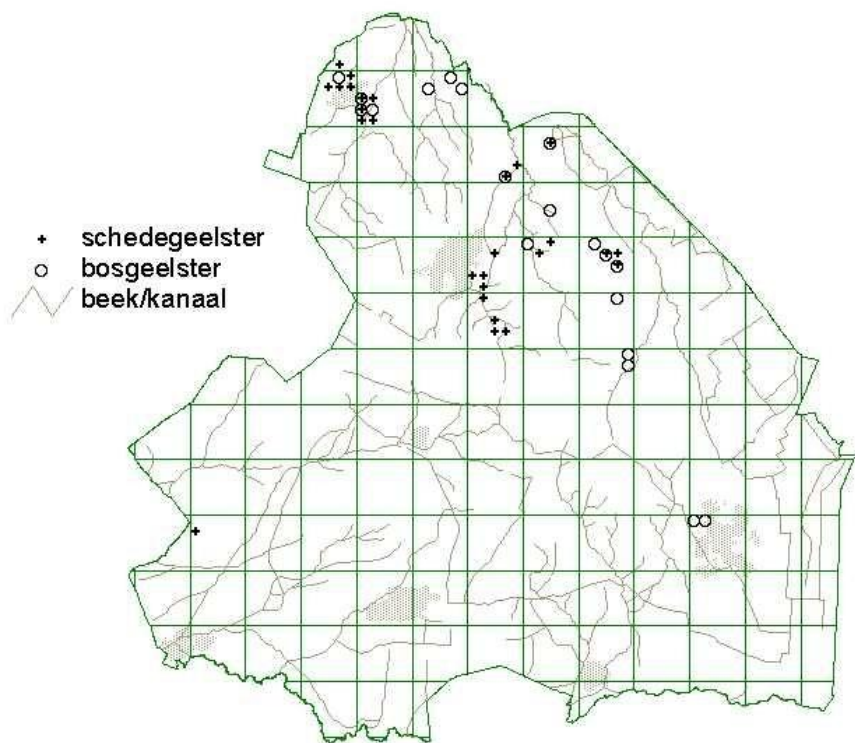

Bosgeelster
(*Gagea lutea*)

Schedegeelster
(*Gagea spathacea*)

Foto's: Bert Blok

Figuur 1: De verspreiding van Bosgeelster (*Gagea lutea*) en Schedegeelster (*G. spathacea*) in Drenthe (Bron: Atlas van de Drentse flora, 1999)

Van planten en sterren Ben Hoentjen

In de Uilenbroeken, een deel van het stroomgebied van het Achterste diep tussen Buinen en Exloo (zie kaartje), zal over een aantal jaren het hart van de grootste radiotelescoop ter wereld kloppen. Op een oppervlakte van 320 hectare zal een groot aantal antennes het heelal aftasten op zoek naar radiogolven van lage frequenties. Het doel van dit LOFAR (Low Frequency Array) – project is meer te weten te komen over het ontstaan van ons heelal. Behalve in dit kerngebied komen er ook op 100 veldjes van 4 ha, verspreid over Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en een deel van Duitsland antennes te staan. Al deze

Waterlobelia: weer present in Ganzenpoel

Wie af en toe op de webstek van de WFD/FLORON even langskomt om te kijken of er nog iets leuks in Drenthe is gezien, kon daar eind augustus de foto's van Wouter de Vlieger bekijken, die hij maakte van de rozetten van *Waterlobelia* op de drooggevalle oever van Ganzenpoel (km-hok 216-547). Temidden van Oeverkruid vond hij 10 planten met bloeistengels. Al sinds jaar en dag is Ganzenpoel de enige plek in Drenthe waar de soort voorkomt. In dit 'zand'ven blijkt ze zich dus nog steeds goed te kunnen handhaven, al slaat ze wel eens een jaartje over om zich te laten bewonderen.

Melkvioltje: vondst uit 2001 in 2003 niet bevestigd

Eind mei 2001 vond Gezienus Vos in de Reitma enkele bloeiende exemplaren van het Melkvioltje, voor zover bekend de eerste ooit in Drenthe. Bij zijn inventarisatie van de Reitma in 2003 heeft hij de soort echter niet terug kunnen vinden. Of Melkvioltje echt als nieuwe soort voor Drenthe beschouwd mag worden, zal de komende jaren moeten blijken. Bekend is dat zaden van deze pioniers tientallen jaren hun kiemkracht behouden. Enige milieudynamiek in het terrein is echter wel een voorwaarde om zich blijvend te vestigen (Weeda e.a., 1987).

Spaanse ruiter: vergane glorie

Net als voor Rozenkransje laat het kaartje in de Atlas van de Drentse flora (1999) een te florissant beeld zien van de verspreiding van Spaanse ruiter in Drenthe. De meeste van de populaties die begin jaren '70 van de vorige eeuw nog aanwezig waren, zijn inmiddels verdwenen. In 2003 is de soort nog in 8 kilometerhokken vastgesteld (figuur 1). In de Maatlanden bij Roden telde Roelof Blaauw 27 bloeistengels. Eeuwe Dijk schatte hier de abundantie van de soort als 'frequent' (schaal van Tansley). In het Broekland bij het Oostervoortsche diep waren 156 bloeiende exemplaren aanwezig (telling Roelof Blaauw). Hier bevindt zich de groeiplaats precies op de grens van twee kilometerhokken.

Dat geldt ook voor de populatie in de Reitma, waar de soort op twee plaatsen voorkomt. De noordelijkste hiervan telde in 2003 20 bloeistengels. Op de zuidelijke groeiplaats waren alleen rozetten aanwezig (gegevens Gezienus Vos). De Spaanse ruiters in het Eexterveld zijn verdeeld over acht locaties, eveneens in twee kilometerhokken. Twee hiervan vallen wat betreft het aantal exemplaren of aantal bloeistengels in de klasse E (51-500 exemplaren) van het FLORON Rode lijst –project. Deze groeiplaatsen zijn net als voorgaande jaren geteld door Annie Vos en Ali Klinkhamer. Tenslotte is er uit 2002 een nieuwe opgave van het Molenveld, waar Jan Klooster alleen enkele rozetten vond. Of Spaanse ruiter nog bij het Leekstermeer (Jarrens, De Bolmert) voorkomt is onduidelijk. Zeker is dat de soort uit het Vogeltjesland (polder

Zweedse kornoelje: redelijk vitaal

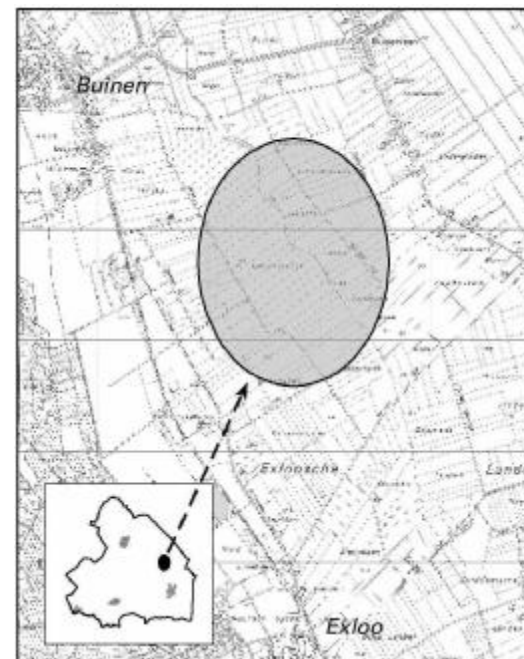
De eerste WFD-excursie van 2003, op 10 mei, was speciaal bedoeld om ten behoeve van het Bedreigde soorten-project de alom bekende groeiplaatsen van de Zweedse kornoelje in de Zeijer Strubben te bezoeken en met behulp van een GPS in kaart te brengen. In km-hok 232-563 zijn twee vindplaatsen aanwezig, in km-hok 231-563 groeit de soort, verdeeld over drie van elkaar gescheiden plekken, in een klein heideterreintje binnen de strubben. Alle groeiplaatsen samen besloegen in 2003 ongeveer 1000 m². De indruk was dat de populatie op het heideterreintje in km-hok 231-563 het meest vitaal was. Hier werden ook de meeste bloeiende exemplaren gezien. Ten opzichte van de situatie in 1994 (Van Zanten & Dekker, 1995) is het aantal groeiplaatsen van deze soort in de Zeijer Strubben gelijk gebleven. De vermoedelijk niet oorspronkelijke groeiplaats bij het Biologisch Station in Wijster is niet bezocht.

Zweedse kornoelje (*Cornus suecica*), Zeijerstrubben
Foto: Bert Blok

uiteindelijk 25000 antennes zullen met elkaar een door glasvezelkabels verbonden netwerk vormen, dat de opgevangen signalen uit de ruimte razendsnel naar een supercomputer zal brengen.

Om de antennes te kunnen plaatsen zal ASTRON, de wetenschappelijke organisatie die het project uitvoert, op basis van vrijwilligheid steeds meer gronden verwerven. Daardoor zal het grondgebruik in dit gebied van karakter veranderen. Ook zal een aangepaste vorm van beheer nodig zijn. Uitgangspunt is echter dat aanwezige natuur- en landschaps- en archeologische waarden niet worden aangetast. Daarom wil ASTRON graag weten hoe flora en fauna zullen reageren op de veranderingen in dit gebied met straks een woud van antennes.

Om hierover gegevens te verzamelen, hoopt ASTRON op de medewerking van Drentse vrijwilligers zoals van de Werkgroep Florakaractering Drenthe. Omdat het bestuur positief staat tegenover dit verzoek, nodigt zij hierbij medewerkers van de werkgroep uit hieraan een bijdrage te leveren. Te denken valt aan het uitvoeren van planteninventarisaties om de uitgangssituatie vóór de plaatsing van de antennes en het gewijzigde beheer vast te stellen. Vervolgens kan dan de ontwikkeling van flora en vegetatie in het kerngebied gevolgd worden, bijvoorbeeld door nog te kiezen vormen van monitoring, zoals proefvlakken (pq's) of vaste trajecten waarin volgens een standaardmethode de aanwezige plantensoorten (of een selectie van indicatorsoorten) worden

geinventariseerd.

Wie het leuk vindt hieraan mee te werken en wil mee te denken over de manier waarop we het wel en wee van de flora in dit gebied het best in beeld kunnen brengen, kan zich aanmelden bij Ben Hoentjen (zie colofon). Bij gebleken interesse van de zijde van Drentse vrijwilligers wil ASTRON hen graag uitnodigen voor een bijeenkomst om het project en wat daarbij komt kijken, toe te lichten.

Wie nu al wat meer wil weten kan terecht op de webstek www.lofar.nl.

Oosterboer klopt de Drentse Aa

Peter Venema

Dagpauwoog 11

7943 RK Meppel

In de Atlas van de Drentse flora (1999) staat kilometerhok 240-565 (Schipborg-Zeegse) vermeld als het soortenrijkste hok van Drenthe. Hier zijn in 1970-95 maar liefst 415 soorten planten gevonden.

In 2003 heb ik voor het florameetnet Drenthe in Meppel km-hok 211-523 (Oosterboer) onderzocht. Met een verbluffend resultaat: 515 soorten planten. Dat is meer dan de helft van de Drentse flora in één km-hok! Daarmee staat de Oosterboer nu op eenzame hoogte aan de top van soortenrijkste km-hokken in Drenthe.

Overigens, om het hoge soortenaantal iets te relativiseren, bijna veertig soorten van mijn lijst zijn verwilderde tuinplanten die (nog) niet in de standaardlijst van de Nederlandse flora staan. Maar ook zonder die laatste 40 soorten is de Drentse Aa ruimschoots geklopt door de Oosterboer. En dat in één inventarisatie seizoen!

Omdat ik in de Oosterboer woon viel een speurtocht naar de voorkomende plantensoorten gemakkelijk te organiseren. In feite begon de inventarisatie al met het onkruid in mijn eigen tuin. Door bewust niet te wieden wat ik nog niet kon determineren ontpopten in de loop van de zomer bijvoorbeeld Geelrode naalbaar en Pluimgierst uit enkele sprietjes in mijn tuin. Zo vond ik in mijn tuin ook op drie plaatsen spontaan opkomende Haagliguster (de Atlas van de Drentse Flora meldt dat voor verbreiding via zaad geen aanwijzingen bestaan; bij deze dus toch). Ook Wollige sneeuwbal en Laurierkers kiemden spontaan in mijn tuin (en elders ook), daarmee beschouw ik ze als "nieuwe soort" voor Drenthe. Veruit het grootste deel van de inventarisatiebezoeken die ik in de Oosterboer heb uitgevoerd waren wandelingetjes met mijn kinderen (van respectievelijk 0 en 3 jaar) en verliepen met buggy en driewieler over openbare wegen en paden van speeltuintje naar speeltuintje. Met de streeplijst en potlood in de jaszak en een plastic tasje voor het meenemen van soorten die ik niet direct kon thuisbrengen viel deze inventarisatie

opmaken van de landelijke balans voor deze soorten.

Rozenkransje: nog één populatie in Drenthe over

Ronduit dramatisch is inmiddels de situatie van het Rozenkransje, niet alleen in Drenthe, maar ook landelijk. Van het verspreidingskaartje van deze soort in de Atlas van de Drentse flora was ten tijde van het verschijnen in 1999 al bekend dat het met 20 stippen een veel te geflatteerd beeld gaf. Waren er in 1994 nog met zekerheid drie groeiplaatsen over (Van Zanten en Dekker, 1995), in 2003 was de soort alleen nog op twee plekken op de Kleine startbaan bij Havelte (km-hok 211-535) te vinden. Hier telde Maarten Perdeck op 13 juni 2003 in totaal 90 vrouwelijke bloeistengels en geen enkele mannelijke. Hindrik Lanjouw en Bert Blok zochten tevergeefs enkele avonden op de bekende plaatsen in de Zeegser duinen en het Kniphorstbosch/De Strubben bij Anloo, de beide andere locaties waar de soort in 1994 nog was gezien. Jan Hein en Koos Roggeveld bezochten tegen beter weten alle overige, oude groeiplaatsen, maar vonden de soort ook nu hier niet terug. Inmiddels is bekend dat de Kleine Startbaan de enig overgebleven binnenlandse populatie in Nederland herbergt. Ook met de populaties in de duinen gaat het slecht.

Rozenkransje (*Antennaria dioica*)
Op de kleine startbaan bij Havelte
Foto: Bert Blok

determinatiefout. Ik vond deze soort nergens, maar wel op verschillende plaatsen Stijf havikskruid die in de oude opgave ontbreekt. Dan zijn er nog enkele soorten die ik in voorgaande jaren (1998-2002) wel in dit km-hok heb gezien, maar die ik in 2003 niet heb aangetroffen, bijvoorbeeld Harig vingergras, Kruiptertje en Deens lepelblad. Het ontbreken van de laatste hangt vast samen met de late start van de inventarisatie. Zo kunnen er nog wel meer vroege voorjaarssoorten zijn gemist. En het is natuurlijk te gek voor woorden dat ik de Grote pimpernel niet heb gevonden. Deze plant groeit in alle omringende hokken, tot op 150 meter van de Oosterboer! Ik ga er vanuit dat het werkelijke aantal soorten planten dat in de Oosterboer groeit zeker 5-10% hoger zal liggen dan het resultaat van mijn inventarisatie in 2003. De lijst zal dus in de komende jaren verder worden aangevuld: op naar de 600 soorten!

literatuur

- Ø van der Meijden, R. & Odé B., 2003: Wachtkamer- en standaardlijstsoorten 2003. *Gorteria* 29: 99-105
- Ø Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD) 1999: Atlas van de Drentse flora. Schuyt & co. Haarlem.

FLORON-project Bedreigde soorten: resultaten 2003 en aandachtsoorten 2004

Ben Hoentjen

Als alternatief voor het per 2003 stopgezette Landelijk Meetnet Flora-Aandachtsoorten (LMF-A) heeft FLORON het Bedreigde soorten-project opgezet, met als doel in één jaar de verspreiding en populatiegrootte van 25 bedreigde soorten in kaart te brengen. Aan deze lijst is ook Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*) toegevoegd, een blauwgraslandsoort, die zowel in als buiten natuurgebieden ernstig achteruit lijkt te gaan (Rossenaar & Groen, 2003).

Behalve Spaanse ruiter bevatte de lijst van 2003 drie soorten waarvan ook groeiplaatsen in Drenthe zijn of waren: Rozenkransje (*Antennaria dioica*), Zweedse kornoelje (*Cornus suecica*), Waterlobelia (*Lobelia dortmanna*) (Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999). Het in de lijst genoemde Melkviooltje (*Viola persicifolia*) is in 2001 voor het eerst voor Drenthe door Gezienus Vos gemeld uit de Reitma bij Elp (Van der Meijden e.a., 2003).

Aan de oproep in Nieuwsbrief 39 (april 2003) is door verschillende WFD-medewerkers gehoor gegeven. Eind 2003 werden de uitkomsten van hun vaak vruchteloze zoekpogingen op van vroeger bekende vindplaatsen aan FLORON doorgegeven, die de resultaten uit Drenthe meeneemt bij het

prima te combineren met glijbaantjes, draaimolentjes en wipkippen. Alleen voor de berm van een autoweg en oevers van vijvers en sloten heb ik aparte bezoeken ondernomen, zonder kinderen.

Toen de Oosterboer voor de Atlas van de Drentse flora werd onderzocht (in 1981 en 1985) was het km-hok een grotendeels agrarisch gebied. Ongeveer een derde van het km-hok was toen woonwijk in aanbouw. Er zijn destijds 184 soorten planten vastgesteld. Daarmee was het hok naar Drentse begrippen een normale middenmoter.

Inmiddels is de Oosterboer sterk veranderd. Het is nu een grote woonwijk van Meppel waarin de nieuwbouw nagenoeg is afgerond. Van belang is dat bij de inrichting veel landschapselementen (houtwallen, weggetjes, sommige sloten en enkele weilandjes) zijn gespaard. Dat is niet alleen landschappelijk van belang maar ook cultuurhistorisch en ecologisch. Veel van deze landschapselementen zijn zonder veel moeite al op de topografische kaart van 1810 te herkennen en dus zeker 200 jaar oud! Dat verklaart het voorkomen van bosplanten als Koningsvaren, Salomonszegel en Ruwe iep. Voor het overige zijn er vooral biotopen bijgekomen: plantsoenen, vijvers, bestrating in allerlei uitvoeringen, parkeerplaatsen en natuurlijk veel huizen met tuinen. Daarnaast is er veel met verschillende soorten grond gesleept voor het aanleggen, ophogen en afwerken van de nieuwe woonwijk. Met de daaruit opgroeiende planten waan je je soms aan de kust of in het rivierengebied.

Toen ik omstreeks half mei begon te strepen, verwachtte ik uit te komen op 200-250 soorten planten. Deze verwachting heb ik voortdurend moeten bijstellen. Begin juni zat ik al boven die 250 soorten en weer twee weken later was ik de 350 soorten al voorbij. Het hield maar niet op. Half juli telde ik op mijn streeplijst al meer dan 450 soorten planten.

Hoe valt de soortenrijkdom te verklaren? Voor een groot deel heeft het te maken met een enorme variatie aan biotopen, van water en moeras tot schrale droge bermen. Alle negen ecologische groepen van planten uit de Atlas van de Drentse flora zijn vertegenwoordigd. Daarnaast is een deel van de plantenrijkdom terug te voeren op het uitzaaien van wilde bloemenmengsels. Gelukkig is dat voor zover ik heb kunnen nagaan in de Oosterboer niet op heel grote schaal gedaan. Maar de combinatie van Steenanjer, Wondklaver, Wilde marjolein, Grote tijm, Aziatische bolderik, Kleine pimpernel (subsp. *polygama*) en Muurzeepkruid op één vijfvertalud kan niet anders dan op inzaai berusten. De tijd zal uitwijzen of deze soorten zich handhaven. Voor een aantal adventieven is dat in elk geval onwaarschijnlijk. Zo trof ik aan een stoeprand één exemplaar Beemd-kroon. Twee weken later was die doodgespoten door de gemeente. Maar het kan nog sneller. Een prachtig bloeiende Zwarte toorts die ik op een ochtend ontdekte was enkele uren later door het waterschap afgemaaid, overigens samen met een mooie populatie Rietorchis. Om maai-, spuit- en schoffelactiviteiten voor te blijven moet je in een

gebied als de Oosterboer haast dagelijks inventariseren of, en die oplossing heb ik in een aantal gevallen gekozen, (kiem-)planten met wortel en al meenemen en thuis in een bloempot opkweken tot ze te determineren zijn. Dat leverde ook leuke soorten op, o.a. Lange ereprijs en Prachtrozenkransje die de schoffel zeker niet overleefd zouden hebben. Er verwilderen in de Oosterboer veel planten uit tuinen. Goed voor de soortenkennis van "cultuurgewassen". Bijvoorbeeld van meerdere soorten vetplanten waarbij vooral Wit vetkruid massaal opduikt. Ook Roze winterpostelein en Oranje havikskruid zijn talrijk verwilderd. De determinatie van "nieuwe" soorten viel me niet altijd mee. Zo kostte het weken voordat ik een -hier plaatselijk talrijk- vetplantje de naam Dribladvetkruid kon geven (*Sedum sarmentosum*). Deze soort ontbreekt in de meeste flora's en is ook nieuw voor Drenthe. Een artikel in Gorteria (van der Meijden & Odé 2003) zette me in dit geval op het spoor en via internet kon ik de determinatie afronden.

Ongeveer 10-15% van alle gevonden soorten in de Oosterboer valt duidelijk te herleiden tot aanplant, uitzaai of verwildering. De handleiding van FLORON poogt op een naar mijn mening nogal kunstmatige wijze het onderscheid in stand te houden tussen "wilde" flora en al of niet bewust geïntroduceerde planten. Daarbij wordt een status-aparte gehanteerd voor stinsenplanten, industrieterreinen, havens, spoorwegen en dergelijke. Een dergelijk onderscheid vind ik persoonlijk absurd, temeer daar voor aangeplante bomen weer een uitzondering wordt gemaakt (wel aanstrepen) tenzij die bomen in rijbeplanting langs een weg staan of in een tuin groeien (niet aanstrepen). Met al die uitzonderingen ontstaat er volgens mij een volstrekt vertekend beeld van de feitelijke situatie in bepaalde gebieden. In de vogelaarswereld is men op dit punt al een stuk verder en geldt al jaren het uitgangspunt "exoten horen er ook gewoon bij!".

Bij mijn inventarisatie van de Oosterboer heb ik daarom alles aangestreept wat los en vast zat, tenzij planten duidelijk te herleiden waren tot een concrete particuliere tuin. Dus een plant die vanuit een tuin onder een schutting of heg doorgroeide naar openbaar gebied is niet genoteerd. Als een plant in het openbaar gebied groeide maar niet duidelijk afkomstig was vanuit een aangrenzende tuin dan noteerde ik die wel.

Voor oorspronkelijk inheemse soorten valt vaak ook helemaal niet uit te maken of een plant nu "wild" of "verwilderd" is. Neem bijvoorbeeld Hulst en Taxus. Die zijn in de Oosterboer veelvuldig aangeplant en zaaien zich ook spontaan uit; zijn deze soorten dan wild?

Wat mijn betreft even wild als de Spaanse aak, Amerikaanse eik en Rode kornoelje die al even vaak zijn aangeplant en zich ook zeer talrijk uitzaaien in de Oosterboer.

Veruit de meeste soorten planten in de Oosterboer zijn te beschouwen als

spontane flora, al of niet met een adventief karakter. En daar zitten beslist bijzondere soorten tussen: Brede orchis, Rietorchis (zowel gevlekte als ongevlekte vorm), Brede wespenorchis, Platte rus, Zeegroene rus, Plat beemdgras, Geelgroene zegge, Borstelbies, Zomerfijnstraal, Kleine varkenskers, Tengere vetmuur, Handjesgras en Straatliefdegras (massaal). Deze laatste soort, nog als zeer zeldzaam te boek in de Atlas van de Drentse flora, groeit tegenwoordig in heel Meppel in groot aantal op en naast de bestrating en is in dit gebied bepaald geen zeldzaamheid meer. Binnen mijn km-hok vond ik Straatliefdegras in 84 van de 100 "hectare-hokken". Dat illustreert wel hoe ruim de verspreiding inmiddels is. Ter vergelijking: Gewoon langbaardgras, Glad vingergras en Groene naalbaar zijn in Meppel echt niet zeldzaam als "straatgras", maar die vond ik in de Oosterboer maar in respectievelijk 14, 34 en 8 van de 100 "hectare-hokken". Het gebruik van "hectare-hokken" (dus plaatsbepaling tot op 100 m nauwkeurig) is mij goed bevallen als alternatief voor het intekenen van aandachtsoorten en rode-lijst soorten. Lopende het seizoen bleek namelijk dat er in de Oosterboer zoveel aandachtsoorten (35) en rode-lijstsoorten (15) groeien dat intekenkaartjes onleesbaar werden door de vele waarnemingen. Door over een km-hok kaartje een raster te tekenen van 100x100 m hokken kon ik veel gemakkelijker deze soorten vastleggen. Uiteindelijk zijn er 29 groeiplaatsen van rode-lijstsoorten tot op de hectare bepaald en 250 groeiplaatsen van aandachtsoorten. Het meest verspreid waren uit deze categorie: Kikkerbeet, Grote kattendart, Hulst, Moerasspirea, Grote wederik en Krabbescheer. Door de relatief late start van mijn inventarisatie zal het aantal groeiplaatsen van bijvoorbeeld Dotterbloem wat zijn onderbelicht. Vermeldenswaard is nog de vondst van het kranswier *Chara contraria* (Brokkelig kransblad) dat weliswaar niet meetelt in de soortenlijst (geen hogere plant) maar die in ons land een tamelijk zeldzame kranswiersoort is. Dit kranswier geldt in Nederland als bedreigd en komt -voor zover bekend- in Drenthe praktisch nergens voor. Ik vond dit kranswier bij het "hengelen" naar fonteinkruiden en sterrekroos.

Van de 184 soorten die in 1981-85 uit de Oosterboer bekend waren heb ik maar acht soorten (4,3%) in 2003 niet gezien. Van een aantal staat vast dat ze echt zijn verdwenen: Wateraardbei, Tweerijige zegge, Pijptorkruid en Wilde bertram. De oorspronkelijke groeiplaatsen waren exact bekend (uit opnames van de provinciale milieukartering) en zijn door woningbouw verdwenen en andere potentiële groeiplaatsen heb ik voldoende onderzocht. Voor andere soorten is het minder zeker. Ik kan best een enkel exemplaar van Tweestijlige meidoorn hebben gemist. Ik vond wel twee kruisingen van de Eénstijlige en Tweestijlige meidoorn maar op de groeiplaats van Tweestijlige meidoorn uit 1981 staat deze soort met zekerheid niet meer.

De oude opgave van Beklierd (Dicht) havikskruid berust wellicht op een